

BARBARA JONCKHEER

KUNSTHELDEN

met o.a. Claudy Jongstra, Daan Roosegaarde, Jan Schoonhoven,
Frans Hals, Piet Mondriaan, George Breitner en vele anderen

WAANDERS UITGEVERS

BARBARA JONCKHEER

KUNSTHELDEN

WAANDERS UITGEVERS, ZWOLLE

LUCAS

VAN

LEFSEN

ELKE MEERKANT - 1994 (1335)
CITYNEER & HALL - VOL
GRAPHICUS EN
VERMALENVERSTELLEN

KUNST
HELD

Makkie!

DAT KAN IK OOK!

Ga jij ook weleens met je ouders of grootouders naar een museum? Zo een waar allemaal oude schilderijen aan de muur hangen en waar je vooral niet teveel mag praten of rennen? Saai?

Nee hoor!

Het is maar net hoe je er tegenaan kijkt. In elk museum is nu zoveel moois te ontdekken en te doen. En dit boek gaat je helpen een aantal van de meest inventieve Nederlandse kunstenaars te leren kennen die er zijn. Als je gezien en gelezen hebt wat ze allemaal voor spannende dingen hebben gedaan, wil je waarschijnlijk ook kunstenaar worden.

Ruim twintig jaar werk ik in de kunst (eerst bij een veilinghuis, daarna bij een galerie) en mijn kinderen zijn van kleins af aan mee naar het museum en kunstkijkdagen gegaan. Ik wil graag mijn liefde voor beeldende kunst overbrengen. Best een uitdaging... Met mijn oudste zoon ging ik naar een kijkdag moderne kunst bij een Amsterdams veilinghuis. Heerlijk voor kinderen, want daar mag je wel praten, rennen en soms ook de achterkant van een schilderij bekijken, als je maar voorzichtig bent. We stonden voor een kunstwerk van Ger van Elk. Een grote foto waar met acrylverf wild overheen geschilderd was. Mijn zoon keek er een tijdje naar, leek nogal verbaasd en zei vervolgens weinig onder de indruk: "Makkie, dat kan ik ook!" Ik vertelde hem over Ger van Elk, wat hij nog meer maakte en hoe 'anders'

zijn werk was ten opzichte van zijn tijdgenoten. Hoewel mijn zoon nog steeds niet erg onder de indruk leek, sloeg hij de informatie wel op, zo bleek later toen hij op school dezelfde techniek uitprobeerde.

Mijn idee een boek te schrijven voor kinderen over verbeelding, creativiteit en kunst was daarmee geboren. Want één boodschap wil ik graag aan kinderen meegeven: laat je inspireren door kunst en cultuur en geloof in je eigen creativiteit. Experimenteren en buiten de lijntjes kleuren is belangrijk en kan een kunstwerk, spreekbeurt of saaie schoolopdracht juist bijzonder en origineel maken.

In het primair en voorgezet onderwijs ervaar ik een gemis aan experiment en creatief denken. Door de snel veranderende maatschappij is er een gat ontstaan tussen wat jongeren nu op school leren (vooral opslaan en reproduceren) en dat wat ze nodig hebben om in de toekomst een creatieve, flexibele en empathische volwassene te worden. Kunst is, vind ik, het ideale medium waarmee deze vaardigheden gestimuleerd kunnen worden. Kunst inspireert, opent de ogen, verbreedt ieders horizon en geeft jongeren de mogelijkheid zich in te leven in een ander en daarop te reflecteren.

Kunsthelden vertelt over (wereld)beroemde Nederlandse kunstenaars die vooral buiten de lijntjes besloten te kleuren, de grenzen opzochten en zo nieuwe horizonnen gingen verkennen.

Het gaat over de vindingrijkheid van Nederlandse kunstenaars en de ontwikkeling van de Nederlandse kunst vanaf de 15^e eeuw tot nu. Aan de hand van 24 kunstenaarsverhalen, talloze feitjes, weetjes en doe-opdrachten, laten we jullie ervaren welke ontdekkingen onze grote kunstenaars deden waarmee ze onze kijk op de wereld telkens een beetje veranderden.

Kunsthelden is speels, interactief en serieus tegelijk, met een andere kijk op creativiteit, talent en succes. Veel plezier!

DE 22 KUNST HELDEN

AVERCAMP

1

06

JEROEN BOSCH

2

12

GEORGE BREITNER

3

18

PIETER BRUEGEL

4

24

CONSTANT

5

30

MARLÈNE DUMAS

6

36

GER VAN ELK

7

42

MAURITS CORNELIS ESCHER

8

48

VINCENT VAN GOGH

9

54

FRANS HALS

10

60

CLAUDY JONGSTRA

11 **66**

JUDITH LEYSTER

12 **72**

LUCAS VAN LEYDEN

13 **78**

GEBR. VAN LIMBURG

14 **84**

PIET MONDRIAAN

15 **90**

FRANS POST

16 **96**

REMBRANDT VAN RIJN

17 **102**

DAAN ROOSEGAARDE

18 **108**

PIETER SAENREDAM

19 **114**

JAN SCHOONHOVEN

20 **120**

WILLEM VAN DE VELDE

21 **126**

JOHANNES VERMEER

22 **132**

HENDRICK AVERCAMP

Gezin: vader (apotheker), moeder, vier broers en een zus

Woonplaats: Kampen

Opleiding: zijn leermeester is Pieter Isaacs. Hij leert hem verf mengen, portret en kostuum tekenen

Voorbeeld: Pieter Bruegel met zijn winterlandschappen

Lievelingskleur: het witgrijs van de sneeuw en het ijs

Kenmerkend: Hendrick wordt doof geboren en leert nooit praten

Truc: heel goed kijken

Bekendste kunstwerk:

Winterlandschap met schaatsers

gebaseerd op (zelf)portret van Hendrick Avercamp, 1592-1629, pentekening, 99 x 120 mm, Rijksmuseum, Amsterdam

HENDRICK AVERCAMP

(AMSTERDAM 1585 – KAMPEN 1634)

EEN KUNSTENAAR MET EEN HANDICAP

KUNSTHELD

Hendrick is doof geboren. Hij leert nooit praten. Ondanks – of misschien wel dankzij? – zijn handicap wordt hij met veel

durf en doorzettingsvermogen een heel goede schilder. Hij verstaat zijn leraren niet. Maar door goed te kijken en veel te oefenen leert hij toch heel veel! Tekenen met een potlood is voor hem ook een manier om dingen duidelijk te maken, zonder woorden. Dat helpt wel eens in een gesprek. Zijn tijdgenoten lachen hem uit, ze pesten hem door hem 'De Stomme' te noemen. Hendrick trekt zich daar weinig van aan. Dapper en vastberaden als hij is, doet hij extra zijn best. Hij bewijst dat ook doofstomme mensen goed kunnen worden in een vak. Als je talent hebt en je je best doet, kom je er wel. Dat heeft Hendrick zijn tijdgenoten en ons laten zien!

SCHAATSEN EN EEN TEKENBLOK

'Hendrick, wacht! Je mag nog niet naar buiten, we moeten de kruiden nog sorteren.' Moeder grijpt de arm van Hendrick vast, net voordat hij de deur uit wil rennen. Ze geeft hem een mandje met daarin een tekening van de kruiden die hij moet opruimen. Ze blijft maar tegen hem praten, ook al weet ze dat hij haar niet hoort; hij is immers doof. Hendrick begrijpt inmiddels best wat de bedoeling is. Niet leuk. Zijn moeder ziet het aan zijn gezicht: 'Ja, ik weet dat je het niet leuk vindt, maar je moet even je vader in de apotheek helpen. Het is heel druk, er zijn veel klanten.'

Hendrick wijst naar de deur. Hij wil naar het ijs. Op zaterdagmiddag is het daar gezellig druk. Maar ja, hoe moet hij dat nou uitleggen aan moeder, zonder woorden? Hij besluit dat het misschien toch beter is om snel te doen wat ze vraagt, anders is de schaatsmiddag alweer voorbij.

Achter de winkel is een werkruimte. Daar sorteren ze de geneeskrachtige kruiden, die in het voorjaar en de zomer in hun tuin groeien. Eenmaal gedroogd verkopen ze goed.

Hendrick kijkt naar het papier. Hij pakt de mand en legt een voor een de kruiden op hun plek. Het eerste kruid kent hij, dat ruikt lekker fris. Het tweede weet hij ook te vinden, dat heeft van die mooie witte kleine bloemetjes waar hij verf mee kan maken. Maar het derde en het vierde kruid herkent hij niet op de tekening van zijn moeder. Ook dat nog! Hij wil naar buiten, geen doktertje of apothekertje spelen!

Hendrick wil naar zijn moeder lopen, maar botst bij het omdraaien al tegen zijn broertje Lambert op. Die is dus achter hem aan geslopen, om zich ermee te bemoeien. Lambert zwaait druk met zijn armen en wijst boos naar zijn ogen. Hendrick weet wel waarom. Zijn jongste broer is het lievelingetje van vader. Lambert wil de apotheek later overnemen en hij kan het nooit uitstaan als Hendrick meehelpt in de zaak. Normaal vindt Hendrick die bemoeizucht heel irritant, alsof hij zelf niks kan! Maar vandaag komt het hem prima uit. Hendrick duwt Lambert het mandje in handen en wijst naar de kruiden, met een gebaar van: 'Los jij het maar lekker op. Hoe eerder ik hier weg ben, hoe beter!'

Lambert heeft geen tijd om te reageren. Hendrick staat al buiten, met zijn schaatsen en het tekenblok, dat hij

(Zelf)portret van Hendrik Avercamp, Hendrick Avercamp, 1592-1629, pen in bruin, gewassen met rood en grijs, 99 x 120 mm. Rijksmuseum, Amsterdam

nog snel heeft meegegrist. Hij rent de Oudestraat op, door naar de IJsselkade. Vlak bij de Vispoort komen de mensen samen, daar kan hij gemakkelijk het ijs opstappen. Het is koud in de wind, maar als hij eenmaal aan het schaatsen is, vergeet hij de kou. Al die mensen, wat een feest! Kinderen, werklieden die even vrij hebben genomen, sleeën met paarden ervoor, honden, iedereen mag op het ijs. Het is dik genoeg. Hendrick gaat aan de kant zitten en begint snel te tekenen wat hij ziet. Oefenen, vooral veel oefenen moet hij. Schetsen maken van de mensen. In verschillende houdingen. Oeps, daar is weer iemand gevallen, die ligt op zijn gat! Snel maakt hij een schetsje. En daar is een stelletje aan het zwieren. Een groepje mannen doet een spelletje. Ze zijn aan het colven, met een soort ijshockeystick en een houten bal. Opletten Hendrick, daar staat iemand tegen een boom te plassen! Haha, kan allemaal vandaag. Het hoort bij de oud-Hollandse ijspret, dan mag er altijd wat meer dan anders. Hendrick kijkt zijn ogen uit en tekent, tekent, tekent maar door.

Als hij even gaat zitten op de rand van een boot, voelt hij opeens een harde, koude klap in zijn nek. Brrr, een sneeuwbal! Hij schrikt zich dood. De pestkoppen van het dorp hebben hem al eens in het water geduwd toen hij in de zomer op de kade zat. Hij hoorde ze natuurlijk niet aankomen, één duwtje en plons! Drijfnat was hij. En wat nog veel erger was: zijn schetsboek ook. Wat een etters! Maar vandaag laat Hendrick Avercamp zich niet op zijn kop zitten. Hij schaatst kalm weg. Hij heeft een binnenpretje, waar hij helemaal warm

van wordt. Een briljant idee mag je het wel noemen! De gedachte schiet door hem heen, het voelt als een bevrijding: 'Ik ben misschien wel doofstom, maar niet stom of dom!' Dit is zijn plan: wat als hij die akelige pestkoppen nou eens op een schilderij zet. En dan niet op hun mooiste, cool schaatsend. Nee, terwijl ze zitten te poepen op de kakdoos! Of een-tje die bibberend door het ijs zakt. Haha. Dat zal ze leren! Thuis werkt hij alle schetsen uit tot een mooi olieverfschilderij: *Winterlandschap met schaatser*.

WAT KKKKOUD!

Hendrick Avercamp kon heel wat winterlandschappen bekijken, in het echt. Aan het einde van de 16^e eeuw en het begin van de 17^e eeuw was er een lange periode met uitzonderlijk koude winters. Niet alleen in Nederland, in heel Europa. Die tijd kreeg daarom de

bijnaam: de Kleine IJstijd. Klein, omdat het geen 'echte' IJstijd was. Die had je alleen miljoenen jaren geleden. Dan was soms de halve aarde bedekt met een dikke laag ijs, net als nu op de Noordpool.

Avercamp schilderde zijn eerste winterlandschap toen hij 22 jaar oud was, dat was in 1607. Omdat het 70 dagen op rij gevroren had, waren alle rivieren en meren in Nederland bedekt met een

dikke laag ijs, van soms wel een meter dik. Zelfs de Waddenzee, de Westerschelde in Zeeland en de Zuiderzee – nu het IJsselmeer – waren helemaal dichtgevroren. Je kon gewoon van Harlingen in Friesland naar Amsterdam lopen! En weer terug. Met paard en wagen over het ijs ging ook prima, dus vrachtboten waren even niet nodig om alles te vervoeren.

PLANT, VERF OF MEDIJN?

In de kruidentuin achter de apotheek groeiden planten waarvan medicijnen gemaakt werden, maar ook verf. De jeneverbes (bruin), vlierbes (blauw), wouw (geel) of brandnetel (groen). Met de sappen van deze planten maakte Hendrick aquarellen.

Ook in de tijd van
Avercamp bestond er al
**GRAFFITI! Kijk
maar goed op
het schilderij
en zoek zijn
tag.**

detail uit:
*Winterlandschap met
twee colfspelende heren*,
ca. 1615-1620, potlood,
pen, inkt en gouache,
9,4 x 15,6 cm. J. Paul
Getty Museum, Los
Angeles

IJvermaak op de stadsgracht bij de Kalverhekenpoort te Kampen, 1595-1616, pen in bruin, penseel in waterverf en dekenverf, ondertekening in zwart krijt of grafiet, 133 mm x 203 mm. Rijksmuseum, Amsterdam

LEUK OM TE WETEN!

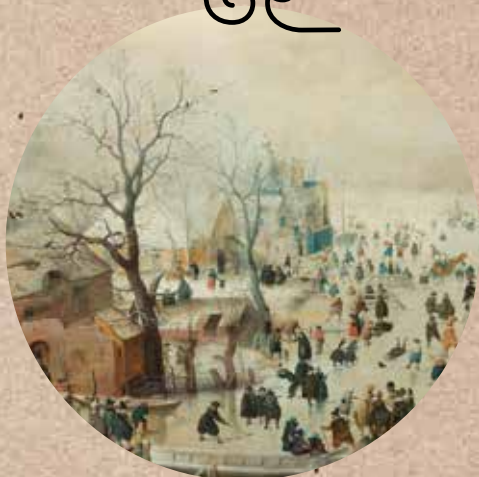
DE MOEDER van Hendrick heeft tot haar 70^e voor haar zoon gezorgd. Bij haar overlijden liet ze in haar **TESTAMENT 100 GULDEN** per jaar aan hem na. Hendrick overleed een paar maanden na zijn moeder.

Hendrick heeft waarschijnlijk goed naar het werk van **PIETER BRUEGEL** gekeken. Hij gebruikte dezelfde hoge horizon in zijn schilderijen.

DE WINTER was het favoriete seizoen van Hendrick. Schaatsen en colven (een soort **IJSHOCKEY**) waren zijn lievelingssporten.

DAT KAN IK OOK!

KIJK, ZOEK, ZIE

Op het *Winterlandschap* (op p. 15/16) van Avercamp is heel veel te zien, als je goed kijkt. Zoek ze maar eens op:

- **Colfspelers**

colven is een soort ijshockey met een stok en een bal, het woord colf lijkt niet voor niks op golf!

- **Een zoenend stelletje**

- **Honden die van een paardenkarkas eten**

een dood paard dus!

- **De bierbrouwer**

- **Poepende pestkoppen, op de kakdoos**

- **De graffiti tag van Hendrick**

De meeste mensen op het ijs dragen een hoed. Hoeveel verschillende soorten hoeden ontdek je?

Familie van Limburg

Gezin: de broers komen uit een echt creatieve familie. Opa is schilder, vader is beeldsnijder, moeder borduurster en oom Johan Maelwael de beste schilder van Nijmegen

Woonplaats: opgegroeid in een houten huis aan de Burchtstraat in Nijmegen

Opleiding: opa leert ze schilderen en bij een goudsmid in Parijs leren ze graveren

Voorbeeld: Italiaanse schilderkunst

Lievelingstaal: Latijn. Ze leren het lezen en schrijven. Bijzonder!

Lievelingskleuren: rood, goud en het blauw van lapis lazuli

Kenmerkend: oog voor detail! Ze hadden hele goede ogen

Techniek: héél fijne penselen, inkt en temperaverf; ze gebruikten goud en pigment van dure edelstenen voor hun verf

Bekendste kunstwerk: een getijdenboek, dat *De zeer rijke uren van de Hertog van Berry* heet

GEBROEDERS VAN LIMBURG

(NIJMEGEN 1385, 1386 EN 1388,
ALLEDRIE IN 1416 OVERLEDEN)

*Makers van het eerste boek
met plaatjes in de hoofdrol*

KUNSTHELD

de beste
miniatur-
schilders ooit!
Niemand kan
zulke geweldige,
levendige, piep-

kleine, haarscherpe schilderijen
maken als zij. Door verschillende
technieken van de goudsmid en de
fijnschilder te combineren, maakten de
broers prachtige geïllustreerde bijbels.
En als eersten beschilderden ze niet
alleen een paar letters in de tekst, ze
maakten ook hele pagina's met een
grote afbeelding. Dat was nieuw!

Uit het getijdenboek *De zeer
rijke uren van de Hertog van
Berry*, de maand januari van
de jaarkalender, ca. 1411-
1416, 29 x 21 cm. De hertog
zit aan tafel, met blauwe
mantel en bontmuts. De
figuur met de rode muts
over zijn oren moet haast
wel de maker zelf zijn, Paul
van Limburg.

De beste miniatur- schilders ooit!

Op een dag in het jaar 1411 zijn
Herman, Paul en Johan van Limburg
druk aan het werk in hun atelier in
Frankrijk. De oudste van de drie is
26. Toch hebben ze dan samen al een
fantastische kijkbijbel gemaakt; een
paar jaar geduldig doorwerken met
z'n drieën betekent dat – en ondertus-
sen geen tijd om iets anders te doen.
Een opdracht van Filips, de hertog
van Bourgogne. Waarom is het zo veel
werk? Alle tekst haarfijn overschrijven,
foutloos, want je kunt het niet over-
doen. En dan het boek luchtiger maken
door het te 'illumineren' met krulle-
rige hoofdletters, een soort knappe
mini-schilderijtjes. De opdrachtgever

betaalt wel. Daarna komt pas het écht
grote werk: een zwaar, rijkelijk geïllus-
treerd boek met gebeden voor thuis,
officieel heet dat een 'getijdenboek'.
Er staat namelijk een gebed in voor
iedere tijd van de dag. Iedereen die het
ziet, vindt het schitterend. Ze kregen
de opdracht van de broer van Filips:
Jean, hertog van Berry. Baas over half
Frankrijk ten zuiden van Parijs. Hij
woont op een mooi kasteel in Bourges,
maar is eigenaar van nog 16 andere
kastelen in het hele land. Iemand met
veel geld dus. En een fanatiek verza-
melaar van kunst, vooral versierde
boeken en bijbels. Hij zet de talentvolle
Nijmeegse broers flink aan het werk.
Het is geduldig millimeterwerk, met
de fijnste kwast om dunne lijntjes te
kunnen schilderen. Je moet steeds
heel geconcentreerd blijven en goed
opletten wat je doet.

Het verhaal begint zo: op een dat wordt
er hard op de deur geklopt – ze schrik-
ken even, omdat ze helemaal met hun
aandacht bij het boek op tafel zitten.
Het valt mee: een bode van de hertog.
Die heeft een boodschap, zegt hij. 'De
hertog wil graag dat jullie nu een boek
gaan maken dat mooier en indrukwek-
kender is dan alles wat hij al in huis

heeft. En je weet, hij heeft enorme boekenkasten vol dure boeken! Hoe? Jullie mogen met hem op reis langs al zijn 17 kastelen, het ene nog fraaier gelegen dan het andere. En dan maar kijken en schilderen. De hertog mag er best zelf ook op; dat is leuk voor later. Wanneer precies? Jullie hebben een uurtje de tijd om koffers in te pakken. Vergeet de schilderspullen niet. We zijn zó terug, om jullie op te halen. Alvast een goede reis!

Precies een uur later stopt een hele stoet met paarden en koetsen voor het atelier. De hertog stapt uit het eerste rijtuig en vraagt de broers bij hem in te stappen. 'Vertel. Hoe gaan jullie het allermooiste boek ter wereld maken? Al ideeën?'

Paul, de middelste broer, doet een poging: 'Daar willen we nog even over denken, *monsieur* de hertog. We moeten denk ik vooral blijven doen waar we goed in zijn! Het schilderen van kleurrijke miniatures. Zo klein dat het in een boek past, maar je nog

steeds heel goed kunt zien wat er op gebeurt. En dan gewoon lekker veel afbeeldingen, meer dan de mensen nu gewend zijn in een boek. Als we er nu ook eens een kalender in stoppen? Dat zou heel origineel zijn tussen de plechtige teksten van gebeden: ook even alle maanden van het jaar leuk in beeld. De sneeuw van februari, het ploegen van het land in maart en dan het hooien in juli. Ook de zomerhitte van augustus krijgt een hele bladzijde voor zichzelf! Gewoon een heel schilderij, maar dan in het klein, in een boek. Dat heeft nog nooit iemand aangedurfd!

De hertog luistert naar de plannen van de jongens, maar hij is er nog niet helemaal gerust op. Een kalender is misschien best een goed idee, maar het mag geen hele tentoonstelling worden met alleen maar zwaar werk op de boerderij of zonnige vakantiekiekjes van mooi Zuid-Frankrijk. Dat zou toch te saai zijn? 'Het is *mijn* boek, dus *mijn* leven en *mijn* bezittingen moeten goed te zien zijn, anders gaat het niet door.' 'Geen punt,' vindt Paul, 'natuurlijk, vanzelfsprekend, mee eens. We zei-

den net wel *boeren*, maar dan bedoelen we boeren die aan het werk zijn op *uw* land – met op de achtergrond steeds *uw* prachtige kastelen; het uitzicht van de hertog die een ommetje maakt dus eigenlijk!'

Johan van Limburg weet ook iets: 'De jacht. Met valken en paarden. Dat is toch uw grootste hobby? Nou, dat kan er ook heel goed in; ik zie het al helemaal voor me!'

'Kijk, dat klinkt al beter,' vindt de hertog. 'Ik hoor wel dat jullie weer je uiterste best gaan doen. Aan geld in ieder geval geen gebrek. Jullie mogen de beste materialen gebruiken om verf van te maken.'

Broer Herman ziet zichzelf al inkopen doen, poeders mengen, fijnstampen en roeren: 'Fantastisch. Dan kunnen we de kostbare steen lapis lazuli gebruiken voor het schilderen van de blauwe hemel. En bladgoud voor de zon en sterren! De dure kleding van de edelmannen en jonkvrouwen natuurlijk, daar gaan we ook de mooiste kleuren voor maken. Het wordt een feest – en een lust voor het oog!' Paul wil graag vernieuwend bezig zijn. 'Een laatste opmerking, meneer

de hertog. Ik vind het belangrijk dat we het landschap en de mensen natuurgetrouw afbeelden. Ze mogen niet poseren of een toneelstukje opvoeren voor het schilderij. Ik wil graag alles schilderen zoals het er in de werkelijkheid ook uitziet. We laten het échte leven zien. Vindt u dat goed?

De hertog ziet er wel wat in; het moet tenslotte ook het boek worden, waar straks iedereen over praat, als het klaar is. Een primeur. 'Vooruit dan maar. Zolang jullie de belangrijke gebeden en psalmen niet vergeten, ga ik akkoord met jullie schilderkunstige wensen en vernieuwingen. Maak het meest bijzondere getijdenboek ooit!'

Dat hebben de Gebroeders van Limburg gedaan. Ze gingen direct na hun grote kastelentrip hard aan het werk in hun atelier. Vier jaar lang werkten ze aan het boek dat eerst nog geen naam had. Later gaat iedereen het 'De zeer rijke uren van de Hertog van Berry' noemen. Het wordt een wereldberoemd kunstwerk, uniek in zijn soort.

Jammer genoeg lukte het niet om het boek helemaal af te maken. De broers gaan in het jaar 1416 alle drie dood. Dat lijkt toevallig, alle drie in hetzelfde jaar. Misschien kregen ze de ziekte de pest? Dat weten we niet. Ze kregen 416 bladzijden af, met 300 rijk versierde hoofdletters en 12 kalenderbladen waar je niet op uitgekeken raakt. Echt het mooiste getijdenboek ooit!

Leuk om te weten!

Een getijdenboek is een boek is met gebeden. Voor elke tijd van de dag eentje – vandaar 'getijden'.

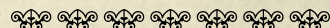
In Nijmegen is ieder jaar een **Gebroeders van Limburg Festival**.

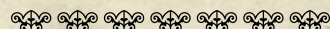
De broers waren soms **jarenlang** bezig met het maken van één boek. Zo'n boek was dan ook heel kostbaar: **het kostte meer dan een groot huis!**

De schilderijen die de broers maakten hebben soms zulke **kleine details**, dat je ze alleen met **een loep** goed kunt bekijken. Het kan haast niet anders of de broers gebruikten bij het schilderen ook een speciale, **vergrotende lens**.

Toen er nog helemaal geen papier was, schilderden de broers op heel **dun perkament**, gemaakt van **dierenhuiden**.

Ook leuk: de broers waren de **best betaalde kunstenaars** van hun tijd!

DRUKKEN? SCHRIJVEN MET GANZENVEER EN INKT ZUL JE BEDOELLEN!

Boeken kun je nu overal kopen – ze worden gedrukt met duizenden tegelijk. In de tijd dat de Gebroeders van Limburg leefden, was dat wel even anders. Ze moesten elk boek helemaal met de hand schrijven, alle plaatjes tekenen en dan inkleuren. Weken-, maanden-, soms jarenlang.

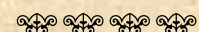
Hoe deden ze dat toch, met zulke kleine details? Het is nog steeds niemand gelukt om precies te ontdekken hoe de broers werkten. Duidelijk is wel dat hun veelzijdige opleiding hielp; ze waren niet alleen schilders, ze leerden ook andere ambachten. Daarom konden ze een unieke, heel verfijnde techniek ontwikkelen,

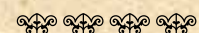
een combinatie van alles wat ze geleerd hadden. Heel nauwkeurig knutselen met bladgoud bijvoorbeeld op een piepklein sieraadje, bij de goudsmid. Bij schilders zagen ze rijke, bonte kleuren. Ze onthielden het allemaal. En het is allemaal te bewonderen in hun kleine, maar fijne schilderijen.

Uit het getijdenboek De zeer rijke uren van de Hertog van Berry.

Uit het getijdenboek
De zeer rijke uren
 van de Hertog van
 Berry, de maand
 augustus van de
 jaarkalender met
 de valkenjacht.

Het werk van
 de Gebroeders
 van Limburg is
 niet alleen mooi
 – het is ook een
geschiedenisles;
 wie goed kijkt,
 komt veel te
 weten over hoe
 het **dagelijks**
leven in de
middeleeuwen
 was.

Uit het getijdenboek De zeer rijke uren van de Hertog van Berry, detail van de maand februari van de jaarkalender.

DAT KAN IK OOK!

MAAK JE EIGEN KALENDERBOEK

Maak je eigen kalenderboek, bijna net zo mooi als dat van de Gebroeders van Limburg. Eigenlijk helemaal niet moeilijk.

Pak een vel papier en bedenk hoe de kalender eruit moet komen te zien. Begin met de versiering van de randen van het papier. Die is meestal bij elke bladzijde hetzelfde. Als je die randen hebt getekend, kopieer je het vel 12 keer: één vel voor elke maand van het jaar. Begin

dan met de maand die je het mooist vindt, bijvoorbeeld wanneer je jarig bent. Teken bovenin steeds het sterrenbeeld dat bij die maand hoort. Daaronder iets wat echt past bij die maand. Bijvoorbeeld wat je graag doet in deze maand, of hoe het er dan buiten uit ziet. Alles mag. Teken zo veel en zo klein als je wilt, tot en met de knopen op iemands jas, of de veters in zijn schoenen. Een vergrootglas kan je daarbij helpen!

PIET MONDRIAAN

Gezin: zijn ouders willen dat hij onderwijzer wordt

Woonplaats: Amersfoort, Uden, Laren, Amsterdam, Parijs en New York

Opleiding: vanaf zijn veertiende volgt Piet een opleiding tot tekenleraar; aan

de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam studeert hij verder

Vriend: kunstenaar Michel Seuphor

Lievelingskleuren: primaire kleuren rood, geel en blauw

Typisch: rond brilletje, snor en strak naar achter gekamde haren

Gek op: dansen en jazzmuziek

Truc: werkt met plakbandjes. Plakband op het doek, verf erover en langs, plakband eraf trekken en een strakke lijn blijft staan

Laatste kunstwerk: zijn laatste meesterwerk *Victory Boogie Woogie* heeft hij niet afgemaakt

PIET MONDRIAAN

(AMERSFOORT 1872 – NEW YORK 1944)

DE KUNSTENAAR VAN LIJNEN, VLAKKEN EN KLEUREN

KUNSTHELD

Mondriaan is de eerste kunstenaar die radicaal anders durft te zijn. Hij stopt met het precies natekenen van alles wat hij ziet en is daarmee de grondlegger van de abstracte moderne kunst. Abstract wil zeggen: niet precies de vormen naschilderen zoals ze echt zijn, maar er je eigen invulling aan geven, losgetrokken van de werkelijkheid. Het tegenovergestelde van 'realisme' dus. Waarom doet hij dat zo? Hij wil de échte werkelijkheid schilderen, de laag achter de werkelijkheid die iedereen kan zien. Hij maakt schilderijen die bestaan uit kleuren, rechte lijnen en vlakken tussen die lijnen. Rood, blauw, geel en wit combineert hij met zwarte lijnen. De meeste mensen snapten er maar niks van, ze begrepen niet wat het moest voorstellen. Maar Piet zet door en wordt uiteindelijk wereldberoemd!

WONEN IN EEN SCHILDERIJ – PIET MONDRIAAN DEED HET!

Een grijze maandagmorgen in Parijs. Het is 1928. Piet gaat zitten achter zijn witte schrijftafel. Hij wil een tekst schrijven voor een tijdschrift, *De Stijl*. Een blad over kunst. Hij probeert zijn ideeën over de kunst nog eens duidelijk te maken voor de lezers. Dat doet hij door te schrijven over een nieuwe soort muziek die Parijs aan het veroveren is. Het komt uit Amerika en het heet jazz. Zo begint hij: 'Wat een muziek die jazz! Al die nieuwe klanken. Minder melodie die je meteen herkent en meteen kunt meezingen, meer improvisatie. Gewoon doen wat er op dat moment in je opkomt.' Geweldig vindt hij het. Piet begrijpt helemaal wat die jazzmuzikanten willen: 'Ze zoeken ook naar een vorm van abstractie. Ze zoeken naar een muziek zonder melodie waarin het vooral gaat om ritme en compositie.' Onrustig staat hij op. Hij kan zich nog niet goed concentreren. Hoe leg je dat uit, aan mensen die misschien

Hij wil de échte werkelijkheid schilderen, de laag achter de werkelijkheid die iedereen kan zien. Hij maakt schilderijen die bestaan uit kleuren, rechte lijnen en vlakken tussen die lijnen.

nog nooit jazz hebben gehoord? 'Even een fijn muziekje opzetten, wie weet helpt dat om in een creatieve bui te komen.' Piet loopt naar zijn rode koffergammafoon en zet een jazzplaat op. Muziek streamen zoals we dat nu doen, bestond toen nog niet. Een naald in de groef van een ronddraaiende grammofoonplaat, en je kamer was ineens gevuld met muziek. Supermoderne muziek, dat wel. Een pianist die een opwindend ritme speelt, een strak ritme dat zomaar ineens kan veranderen.

pen hoort hij het: BAM, BOINK. 'Piet!!! Waar ben je mee bezig? Doe eindelijk eens open man! Jij ook altijd met je gekke piep-knor-boem muziek uit Amerika ...' Als Piet de deur opendoet, stormt zijn vriend Michel Seuphor naar binnen. Hij struikelt bijna door een van de beschilderde doeken op de grond heen. 'Oeps, bijna een lelijke schoenaafdruk op je wit gestreepte schilderij, sorry man! Ik dacht ik kom even buurten voor de gezelligheid ... Maar, ik wil je ook een geweldige plan voorleggen.

Eugene Lux, Piet Mondriaan bij zijn platenspeler, Parijs 1934, RKD, Den Haag

verschrikkelijke stillevens met bloemen na dan ... En nu moet ik een schilderij voor niks gaan weggeven?!' Dat heeft Piet verkeerd begrepen. 'Nee, niet helemaal voor niks, natuurlijk. De opbrengst van de loterij gaat naar jou ... in ruil voor dat schilderij. Snap je 'm?'

Michel vindt dat Piet wel wat enthousiaster mag reageren. Het zal wel met de geldzorgen te maken hebben. Hij zou een gat in de lucht moeten springen, blij zijn als iemand een schilderij van hem wil hebben. Dat komt toch niet zo vaak voor? Piet heeft een veel beter plan. 'Kan de winnaar niet gewoon naar het atelier komen om de nieuwe kunst zelf te ervaren? In dit atelier gebeurt het allemaal, hè. Dit is niet zomaar een werkplek. Hier is heel goed over nagedacht. Alles is hier in harmonie. Tenminste, totdat jij kwam binnenstormen met je vieze voeten ... Het gaat niet alleen om het schilderij dat ze kunnen winnen. Kunst is overal om je heen. Op de muur, op het doek, in de architectuur van dit huis en deze kamer, in de meubels die ik uitgezocht heb. Je staat nu eigenlijk in mijn totaal kunstwerk.' 'Je hebt helemaal gelijk Piet. Ik moet zeggen, ik bewonder je doorzettingsvermogen wel, je ideeën en je streven naar een nieuwe kunst waarin alles zuiver is en in harmonie. Ik sta ook achter je ideeën – het neoplasticisme noem je het toch? Je bent je tijd ver vooruit en ooit gaat iedereen inzien hoe knap dat is. Maar nu moet je zien te overleven. En een beetje geld om de huur van te betalen kan daarbij helpen. Toch?' Het gezicht van Piet klaart enigszins op.

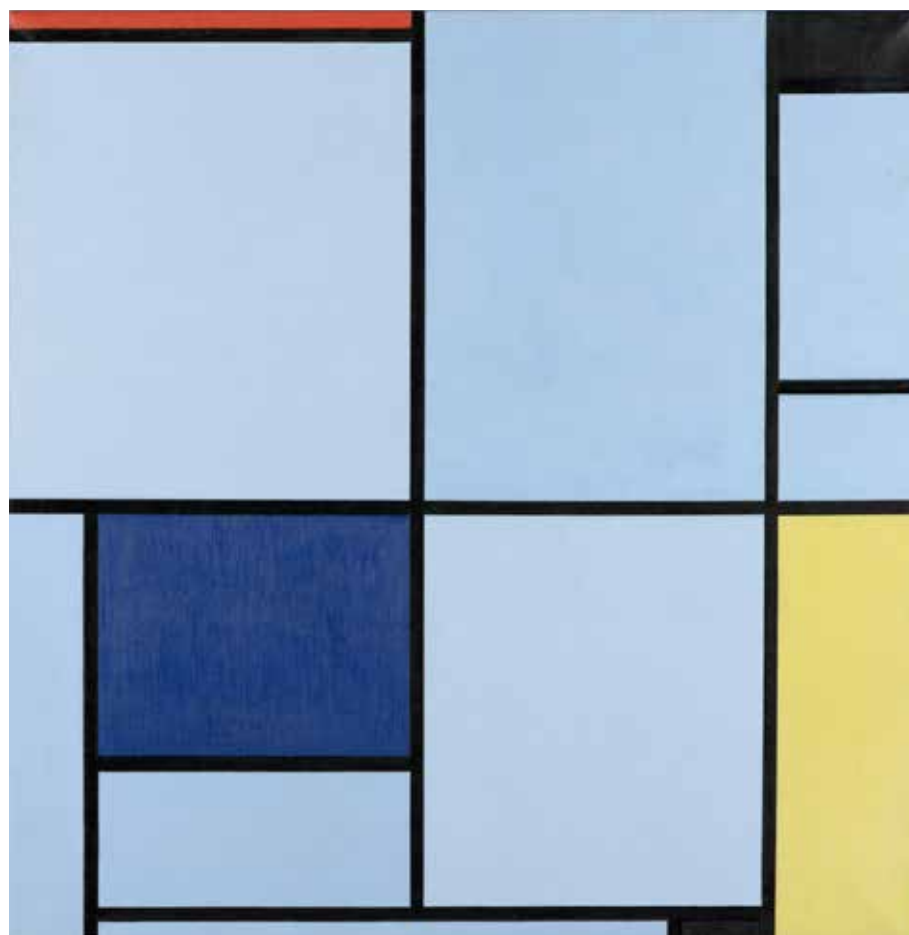
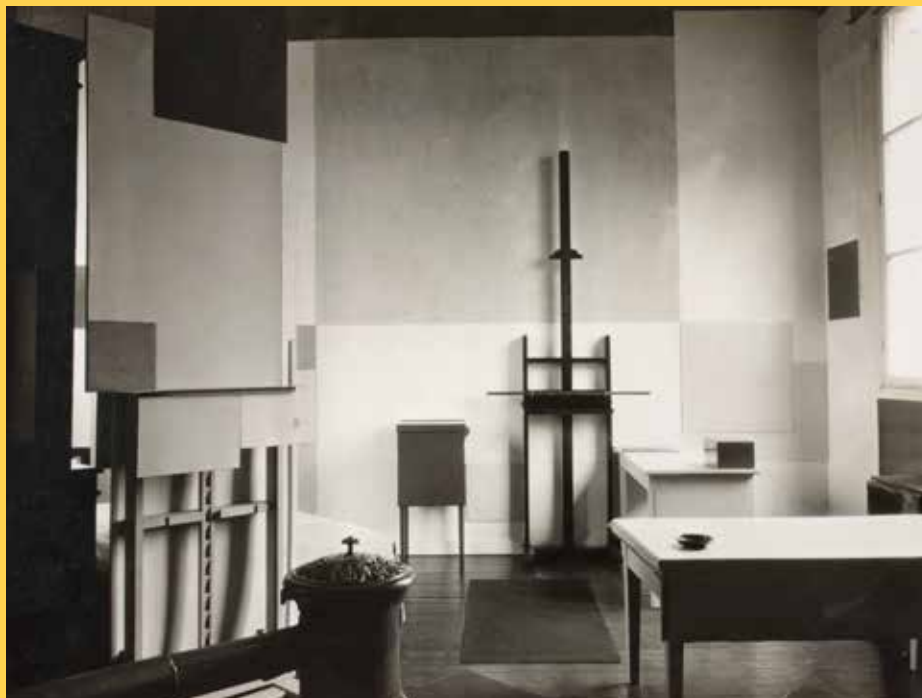

Tableau I (Schijf II), 1921, olieverf op doek, 103 x 100 cm. Gemeentemuseum Den Haag

Gekke geluiden, geen lieve melodie die meteen in je hoofd blijft hangen. Wel even wennen.

Een beetje houterig huppelt Piet door zijn atelier. Hij zet een van zijn schilderijen op de schildersezel en kijkt ernaar. Het is nog niet af, vindt hij. Zoals het nu is, is het niet in balans: 'Dat grijze vlak moet toch iets meer naar rechts,' zegt hij tegen zichzelf. 'En dat blauwe kleine rechthoekje moet juist naar onderen. Misschien wordt het dan rustiger en nog beter in evenwicht ...' Piet draait de muziek nog wat harder. Hij merkt niet dat er op de deur wordt geklopt ... pas als de muziek is afgelo-

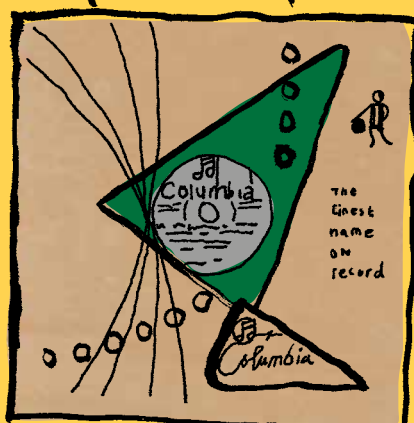
Want: je bent binnenkort jarig.' Dat weet Piet zelf ook wel. Hij bedankt Michel dat hij hem er even aan herinnert. 'Zeg Piet, niet zo bijdehand en chagrijnig, hoor. Ik heb iets leuks bedacht. We hebben een loterij georganiseerd. Al je vrienden en collega-kunstenaars bedoel ik. Het heet De Piet Loterij. Behoorlijk veel mensen hebben al een lot gekocht. Nu is het de bedoeling dat op jouw verjaardag het winnende lot wordt getrokken en dat de winnaar dan een schilderij van jou krijgt. Is dat een leuk idee of niet?' Piet kijkt hem verschrikt aan. Krijgt?! 'Je weet toch dat ik bijna blut ben? Ik heb al maanden lang geen werk meer verkocht. Op die

'De opbrengst van de verkochte loten is dus voor mij?' 'Ja, dat zeg ik de hele tijd al!' 'Dat zou geweldig zijn, Michel. Ik moet zo zuinig leven om rond te komen. En ik wil graag nieuwe verf kopen. En een nieuwe regenjas, deze is al zo oud ...' Piet heeft ook nog goed nieuws: 'Heb je gezien dat een van de foto's van het atelier die ik heb laten maken, in de Nederlandse krant staat? Opeens willen allemaal kunstenaars en architecten

langskomen om mijn atelier te bekijken. Ze zijn ook geïnteresseerd in mijn ideeën. Is dat niet geweldig?' 'Te gek, Piet. Uiteindelijk komt het allemaal goed. Ik weet zeker dat je nog heel veel mensen gaat inspireren, voor zover je dat niet al gedaan hebt! En die foto in de krant, dat moeten we vieren samen! Laten we een terrasje opzoeken. Ik trakteer.'

BADDOEM! K NOR
BATS! PATS! PETS
PING PIEP PLOING

Platencollectie Mondriaan

DE STIJL

de kunst van het weglaten

De Nederlandse kunstenaar Theo van Doesburg begon in 1917 (tijdens de Eerste Wereldoorlog) het kunsttijdschrift *De Stijl*. Nederland deed niet mee aan de oorlog, maar het was wel een heel sombere tijd met veel armoede. Kunstenaars, architecten en dichters wilden het leven en de kunst veranderen. Ze schreven stukken voor het tijdschrift waarin ze vertellen dat alles anders moest. De kunst moest teruggebracht worden naar de essentie, het allerbelangrijkste. Evenwicht en harmonie vonden ze belangrijk. Met primaire kleuren rood, blauw en geel en rechte lijnen wilden ze de beeldende kunst en architectuur eenvoudiger maken. Daarom wordt het ook wel de kunst van het weglaten genoemd. Naast van Doesburg en Mondriaan behoorden ook architect en meubelmaker Gerrit Rietveld en de schilder Bart van der Leek tot *De Stijl*. Ze hebben de kunst voorgoed veranderd. En zijn er wereldberoemd mee geworden!

De stijl, maandblad voor de moderne beeldende vakken. Gemeentemuseum Den Haag

Keerpunt

In 1908 bezocht Piet voor het eerst het stadje Domburg in Zeeland. Hij ontmoette er de kunstenaars Jan Slu-ijters en Jan Toorop. Zij schilderden met lichte, vrolijke kleuren. Piet liet zich ook inspireren door het heldere Zeeuwse licht. Hij gooide het roer om. Weg met de donkere, bruine tinten van de 19^e eeuw. Het was tijd voor lichte kleuren en zon! Piet schilderde de duinen, de zee en de vuurtoren van Domburg in allerlei vrolijke kleuren. Beetje bij beetje liet hij details van wat hij zag weg. Een takje minder van een boom, een golf minder op de zee. Het schilderij *Avond, rode boom* laat dit goed zien. Het is geen realistische weergave van een 'echte' boom meer. Piet vond de rode avondzon die op de boom scheen belangrijker.

Avond, De rode boom, 1908-1910, olieverf op doek, 70 x 99 cm, Gemeentemuseum Den Haag

Een paar jaar later verhuisde Mondriaan naar Parijs. Daar maakte hij de schilderijen waar hij later zo beroemd mee werd. De bekendste kunstenaar die toen in Parijs woonde, was Pablo Picasso. Hij schilderde in een stijl die we het kubisme noemen: oneerbiedig gezegd een 'stapel kubussen' in plaats van allerlei kleine details. Alles wat Picasso schilderde, liet hij uit elkaar vallen in verschillende lijnen en vlakken. Alsof je een gezicht of een stilleven van verschillende standpunten tegelijk bekeek! Het bracht Mondriaan op nieuwe ideeën. Ook hij ging de werkelijkheid steeds verder loslaten. Een boom had geen takken en blaadjes meer nodig om mooi te zijn; Mondriaan maakte er op het schildersdoek een samenspel van rechte lijnen en vlakken van.

NIJNTJE

Eigenlijk is nijntje ook een beetje geïnspireerd door De Stijl. Dick Bruna, de tekenaar van nijntje, gebruikt alleen zwarte lijnen met een beperkt aantal vaste kleuren (net als bij De Stijl gebruikelijk was). Naast rood, geel en blauw, was dat ook regelmatig groen. Heel soms gebruikte hij bruin, grijs en oranje.

Illustratie Dick Bruna, 1997. Uit: *nijntje* in het museum.

LAATSTE SCHILDERIJ

Victory Boogie Woogie is zijn laatste schilderij. Het is niet af. Het stond nog op zijn schildersezel toen hij in 1944 doodging.

Victory Boogie Woogie, 1942-1944, olieverf, tape, papier, houtskool en potlood op doek, 127,5 x 127,5 cm, Gemeentemuseum Den Haag

LEUK OM TE WETEN!

Piet **VERANDERDE ZIJN NAAM** van Mondriaan naar Mondrian zodra hij in Parijs woonde. Bij een nieuwe schilderkunst hoorde ook een nieuwe naam. Hij was niet van plan nog terug te keren naar Nederland.

Piet heeft ook **VEEL BLOEMEN GESCHILDERD**. Als hij lang geen schilderijen verkocht, verdiende hij wat bij door 'ouderwetse' stillevens met bloemen te schilderen. Dat vonden de meeste mensen wel mooi namelijk.

Negen maanden lang heeft Piet continu aan zijn laatste schilderij **VICTORY BOOGIE WOOGIE** gewerkt. Daar staan bijna **600 GEKLEURDE VLAKJES** op en stukjes tape. Het was nog niet

helemaal af toen hij dood ging. *Victory Boogie Woogie* is nu een van de **DUURSTE SCHILDERIEN VAN PIET OOI!** Het hing bij iemand in New York aan de muur. Nederland heeft het gekocht met geld uit de staatskas, voor – hou je vast – **37 MILJOEN EURO**. Je kunt het nu zien in een museum in Den Haag, het Gemeentemuseum.

De schilderijen van Piet zien er nu veel **MINDER STRAK** uit dan waarschijnlijk de bedoeling was. Dat komt omdat hij soms **PETROLEUM** door de verf mengde om het sneller te laten drogen. Dat zag je niet meteen, maar later kwamen er **SCHEURTJES** in de verflaag.

Boogie Woogie verwijst naar de **JAZZMUZIEK** die in New York heel populair was toen Mondriaan daar woonde. Hij vond die strakke, maar ook grillig swingende muziek te gek! Vandaar ook de naam: **BOOGIE WOOGIE IS STRAATTAAL** voor snelle, ritmische **JAZZ**, vooral gespeeld op de piano.

DAT KAN IK OOK!

MAAK JE EIGEN PIET MONDRIAAN

DIT HEB JE NODIG:

- Een vel ruitjespapier
 - lijm
 - karton
 - zwart plakband of repen zwart karton of een zwarte stift.
 - Liniaal
 - potloden
 - kleurstiften
 - Verf en penselen mag natuurlijk ook
1. Pak een vel papier en plak dit op het stuk karton. Met ruitjespapier is het een stuk makkelijker, dat zul je wel merken! Laat de lijm goed drogen voordat je verder gaat!
 2. Verdeel nu met een potlood het papier netjes in vierkanten en rechthoeken. Allemaal verschillend maten: groot en klein. Je kunt het beste een liniaal gebruiken, want de lijnen moeten recht lopen! Vervolgens maak je de lijnen zwart, met zwarte tape, stift of reepjes karton.

3. Er staat nu een raamwerk van zwarte lijnen op een witte ondergrond. Dat is het begin!
4. Draai het karton verschillende kanten op om te kijken wanneer je de compositie van lijnen het mooiste vindt.
5. Kies dan een paar vakken uit die je gaat inkleuren of beschilderen. Als je eerst even wilt testen hoe dat er straks uitziet, kun je met gekleurd papier vakjes knippen en die erop leggen. Een tip om het echt te laten lijken: Mondriaan hield vooral van de kleuren rood, blauw, geel en grijs. Kijk maar naar zijn schilderijen.
6. Als je begint met inkleuren: doe het voorzichtig bij de zwarte lijnen, daar mag je niet overheen kleuren, anders is het geen Mondriaan! Gebruik gewoon schilderstape van de bouwmarkt om ze af te dekken. Als de verf opgedroogd is, kun je de tape weer weghalen. Als het goed is, blijft er een mooie strakke lijn staan. Knap gedaan, Mondriaan!

Succes!